

Prof . Binnaz Toprak sorumluluğunda hazırlanmış olan ve 'Dini, Muhafazakarlığı ve Ötekileştirmeyi' konu edinen çalışmanın en olumlu yanı sondaki öneriler kısmıdır: AB vizyonu yönünde reformların yapılması, şeffaf bir devletin ve yerel yönetimin sağlanması, haksızlığa uğramış kimselere (kadınlar, Kürtler, Aleviler gibi) pozitif ayrımcılık yapılarak yardım edilmesi, Diyanet'in Alevilere de hizmet vermesi, cemaatlerin ve mahalli örgütlerin de şeffaflık kazanmaları ve özellikle mali açıdan denetlenmeleri, gençlerin cemaatlere muhtaç bırakılmaması, ombudsman kurumunun kurulması, bunların demokratik, özgürlükçü, çoğulculuğa açık bir ortamda yapılması isteniyor. Amaç eşitlikçi, bireyin inancı ve yaşam biçimi ile ilgili özgür seçimlerini yapabileceği, baskılara uğramayacağı bir Türkiye'dir.

Raporu hazırlayanların inançları, istekleri, düşleri, umutları, niyetleri böylesine güzel. Ancak ben raporu okurken neden arada takılıp durdum acaba? Neden bazı paragrafları iki kez okudum, gerilere gidip başka cümlelerle kıyaslama gereğini duydum, çelişkiler, tutarsızlıklar görür gibi oldum? Sanırım bunun nedeni, araştırmacıların şikayet ettikleri, ve toplumdan elitlere, iktidardan muhalefete, herkese yakıştırdıkları taraftarlığının 'çekiciliğinden' kendilerini tam koruyamamış olmaları. Raporu mahalle 'baskısı' araştırılıyor ama bu kavram, sonunda araştırmacıların kendi algılamalarına uygun olarak siyasilere mal ediliyor. Bir yanda baskının 'AKP iktidarı ile bağlantılı olduğu iddia edilemez' deniliyor (s.13), ancak bir sayfa sonra 'Ancak ... edindiğimiz izlenim ... AKP'nin atamış olduğu kadroların Türkiye'nin geleceği hakkında kaygı veren bir ortam yarattığı' (siyasi) iddiasını okuyoruz.

Raporu çok doğru olarak 'baskı' denen olayın algıya dayandığı, değer dünyasına göre insandan insana değiştiği söyleniyor (s.14). Yani birinin 'baskı' dediğine başka biri 'saygı' ya da 'gelenek' diyebiliyor örneğin, bir olayı öyle yaşıyor. Araştırmacılar, anlaşılabilir, objektif/nesnel, 'ölçütü verilebilen' bir baskının varlığına inanmıyorlar. Dolayısıyla kişilerin baskı hissetmedikleri durumlarda 'baskıdan' söz edilmemesi gerekmez miydi? Oysa aynı sayfada 'gururla oruç tuttuğunu anlatan kız, baskı unsurunu kendi dünyasının sınırları içinde algılıyor, (ya kimin dünyasına göre algılamalıydı ki?) ... olayın baskı kategorisine dahil edilebileceğini fark edemiyordu' denilebiliyor. Aslında araştırmacıdır kızın seçimini yalnız 'baskı' sonucu olarak gören ve başka türlü bir algılamamanın olanağını fark edemeyen. Sonunda, telkin, inandırma ve benzeri pratiklere de 'gizil baskı' gibi ne olduğu açıklanmayan bir kavram yakıştırılıyor (s. 74, 146, 164). Bu niyet okuma ise tehlikeli bir yaklaşımdır ve misyonerlere yakıştırılan ithamları çağırıyor. (Aslında bu okuduğunuz yazıda da 'gizil baskı' görülebilir!)

Bu çalışmanın 'amaçlı örnekleme' sistemiyle yapıldığı için, çok doğru olarak, Türkiye konusunda 'istatistiksel genelleme yapılamaz' denmekte ama arkasından, insanlar hep aynı konulara değindiler, bunu 'tesadüfle açıklamak mümkün olamayacağından, bulgularımızın genel bir sorunsal açıklama da yol gösterici olduğunu düşünüyoruz' diyerek genelleme yapılmaktadır

(s.11). Oysa 'tekrar', 'amaçlı örnekleme' ile, yani siyasi ve seçmeci bir söylemi tekrarlayan kimselerle de açıklanamaz mı?

Sosyolojik bir çalışmada sürpriz sayılabilecek siyasi bir iyimserlik de çarpıcı. Toplumsal olgulara karşı 'hukuksal' ve 'idari tasarruflar' çare olarak savunuluyor (s. 6). Tepeden, devletçe uygulanacak pratiklerle toplumsal sorunlara çözüm önerisi de tartışmaya açık bir yaklaşımdır. Bu bağlamda araştırmacılar 'araştırmanın amacını aşarak' AKP uygulamalarına uzandığını kendileri de itiraf ediyor. Artık 'baskı' toplumsal bir olgu değil, siyasi bir mekanizma olarak sergilenmeye başlanıyor. Hatta 'İslamcılarının' uğradıkları baskıların araştırılması da bu araştırmada 'anlamli bulunmuyor'. Çünkü araştırma, 'laiklerin' uyguladığı ayrımcılık ve baskı ile değil, 'laikler' üzerine uygulanan muhafazakar baskı konusunda imiş. Yani araştırmacılar 'laiklerin' İslamcılar üzerinde uyguladıkları baskıyı 'muhafazakarlık' olarak algılamıyor ve araştırmaya dahil etmiyorlar. Bu da raporun 'muhafazakarlık' konusundaki zayıf noktalarından biridir. Rapor siyasi bir çatışma olan laik/İslamcı çatışmasını, toplumsal bir modernlik/muhafazakarlık temeline dönüştürerek (böyle algılayarak) yola çıkıyor. Oysa (Türkiye'deki) 'laiklerin' muhafazakar değil, çağdaş sayılması ideolojik bir tercihtir. Böyle bir raporun siyasi itirazlara neden olacağını araştırmacıların önceden görememesi üzücüdür.

Zorlamalarla sonuçlara varma örneği olarak 'ülkücülerin' baskıları gösterilebilir. Kürtler'e karşı ülkücülerin baskıları neden 'din' ve 'muhafazakarlık' raporuna alınıyor? (s.32) Bu doğrudan bir siyasi çatışmadır ve sorun anti-demokratik uygulamalarla ilgilidir. Bu aynı hoşgörüsüzlük laiklerde de, solcularda da, İslamcılarda da görülebilir. ADD'ne karşı 'baskılar' neden din ve muhafazakarlıkla ilişkilendiriliyor? 'Laikçiliğe' karşı tutumun 'din mücadelesi' olduğu da araştırmacıların tartışmalı varsayımlarından biri sayılmalı. (s.36) Cuma namazı yüzünden insanların işyerlerini terk etmeleri eleştiriliyor ama Pazar gününün tatil günü yapılmasının toplumsal mantığı sorgulanmıyor bile (s. 137).

Raporda bu tür soruların ve sorunların var olması tesadüfle açıklamak mümkün olmadığına göre insanın düşüncesi taraftarlığa gidiyor. Araştırılması gerekenler temel gerçekler olarak kabul edilerek yola çıkılmış gibi: muhafazakarlık, laiklik, modernlik, baskı, ilerencilik ve gericilik, doğru ve yanlış, iyi ve kötü, yararlı ve zararlı peşin kabul edilip araştırılmış toplum. Kuşkusuz bu yöntem, çok gerekli olan toplumsal uzlaşmayı sağlamanın en uygun yolu değildir.

Bütün bunlardan sonra, toplum içinde baskı var/yok basit ikilemi içinde, 'baskı yoktur' sonucunu çıkaracağımı bekleyenler aldanıyorlar. Tam tersine ve M. Foulcault anlamında, toplum ilişkilerinin baskı ilişkileri olduğuna inanıyorum. Ayrıca Türkiye'de demokratik gelenek eksikliği yüzünden ek bir sorun da yaşanıyor. Yani her 'mahalle' içinde - mahalle derken bir bütünlük oluşturan toplumsal birimlerden söz ediyorum - üstte algılananlar altta algılananlar üzerinde

baskıları vardır. Bu baskı zorbalık da olabilir, telkin, inandırma, ahlakını aşılama da. 'Mahallenin' ortak bir anlayışı vardır. 'Ötekiler' bunu omuzlarında yük olarak hisseder. Buna 'muhafazakarlık' da diyebilirsiniz, 'baskı' da, (mahalleye karşı ise) 'hakaret' de. 'Mahalle' zaten başka türlü olamaz. Ortak değerlerin paylaşılmadığı mekana semt ya da sokak deriz, 'mahalle' başkadır. Ama bu ayrı bir yazının konusu olacak.

*